5 jaar
Eerst de Klas

5 jaar
Eerst de Klas

2009 - 2014

Voorwoord

Trots. Dat ben ik als ik de verhalen lees in dit jubileumboekje van Eerst de Klas, het unieke traineeship dat leiderschap combineert met lesgeven. Verhalen van en over ambitieuze trainees, vooruitstrevende scholen en zeer betrokken organisaties.

Trots ben ik op de negentien trainees die als pioniers in 2009 het papieren initiatief tot leven brachten. Op de 84 alumni die het programma met succes hebben doorlopen. En op de kleine honderd die bezig zijn. Veel mensen die anders níet voor het onderwijs hadden gekozen, maar die door dit uitdagende programma wél die stap zetten.

Trots ben ik ten slotte ook op de scholen en de organisaties die hun deuren openstellen waardoor de trainees het potentieel waarop ze zijn geselecteerd, kunnen waarmaken.

In dit boekje leest u verhalen van mensen met zeer verschillende achtergronden. Toch zie ik een duidelijke overeenkomst tussen hen: ze zijn ondernemend. Bereid om méér te doen en verder te kijken. Verder dan de grenzen van de school, verder dan de targets van een organisatie.

De kracht van Eerst de Klas is de combinatie van twee werelden. Het is mooi om te lezen dat die verbinding vijf jaar later nog steeds op diverse manieren wordt gelegd. Ervaring opdoen in het bedrijfsleven is waardevol voor docenten en maakt lessen maatschappelijk relevant. Wie eenmaal een hart voor onderwijs heeft, zal dat niet snel verliezen. Dat zie je terug in de interviews.

Hybride banen passen helemaal bij deze tijd. Een tijd waarin ik me samen met de staatssecretaris inspan om het carrièreperspectief en de ontwikkeling van leraren en hun positie in de school te verbeteren om ook op die manier een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het voortgezet onderwijs in Nederland.

Ik wens u veel leesplezier. •

Jet Bussemaker
Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Inhoud

// 6	Column	If you can't beat them …
// 8	Interview	'Founding Mothers'
// 10	Interview	Jan van Haren
// 12	Interview	Ilja Klink
// 14	Interview	Margriet van der Laan
// 16	Spin-off	De Denkfiguren
// 20	Interview	Frederique van Breugel
// 22	Interview	Jan Arnoud Ruiter
// 24	Interview	Jorrit Blaas
// 26	Column	Eerst de Pubertijd …
// 28	Interview	Arnold Koot
// 30	Interview	Eva van Driel
// 32	Spin-off	De Hybride Docent
// 34	Interview	Cazimir ten Brink
// 38	Interview	Els Koens
// 40	Interview	Freark van der Kooi
// 42	Interview	Emma Jane van Muijden
// 44	Interview	Jeroen Kwaaitaal
// 48	Interview	Sandor van den Boogaard
// 50	Spin-off	Teach & Learn
// 52	Interview	Louwrens Nederlof
// 54	Interview	Renate Moelands
// 58	Interview	Aart Gieske
// 60	Interview	Piet de Groen
// 62	Interview	Karel Kok

Column

If you can’t beat them…

Vier uw vierdagen, zei een wijs man ooit. En ons lustrum mag zeker gevierd worden. Terug in de tijd. Vijf jaar geleden. Staatssecretaris Marja van Bijsterveldt staat voor een opgave want er dreigt een groot tekort aan academisch opgeleide docenten. Ze neemt een besluit: er moet een programma ontwikkeld worden om het imago van werken in het voortgezet onderwijs te verbeteren. De doelgroep? Jonge academici. Zorg ervoor dat zij de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs aanjagen. Kijk voor inspiratie naar buitenlandse programma’s als Teach First en Teach for America.

Geen geringe opgave… De beste studenten motiveren om hun carrière te beginnen in het onderwijs in plaats van bij de snelle jongens van het bedrijfsleven? Hoe?

If you can’t beat them… join them! We kozen ervoor om de grote bedrijven zelf te benaderen en bij onze plannen te betrekken. Het zou toch prachtig zijn als we beide werelden kunnen verbinden? We stonden versteld van het enthousiasme. Binnen een mum van tijd hadden 10 bedrijven zich aangesloten. Goed opgeleid personeel vereist tenslotte goed onderwijs en dus bekwame docenten.

Aarzelend kwamen ook de eerste scholen over de brug. Zij waren vooral gecharmeerd van het docentprofiel dat de school in zou komen. Een investering in middelen en begeleiding werd graag gedaan om vacatures te vervullen en een impuls aan het docententeam te geven.
De lerarenopleidingen stonden voor een uitdaging. Hoe bereid je ambitieuze, enthousiaste doch onervaren academici voor op een vliegende start als docent? In de VS en Engeland is een zomercursus voldoende, maar in Nederland wordt een universitaire lerarenopleiding geëist. Hoe lever je maatwerk voor deze groep?

Nu, vijf jaar later, hebben 150 Eerst de Klassers hun eerstegraads lesbevoegdheid behaald en een kleine 50 volgt in 2015. Zij hebben samen aan meer dan 44 duizend leerlingen lesgegeven of doen dat nog steeds. Driekwart van de alumni zou nooit in het onderwijs aan de slag zijn gegaan zonder Eerst de Klas. Evenzoveel alumni zijn nog steeds in het onderwijs actief. Sommigen als ‘hybride docent’. Alumni hebben vele interessante initiatieven opgericht zoals denktanks en trainings- of adviesbureaus. Op onderwijsgebied maar ook daarbuiten.

Scholen roemen Eerst de Klassers om hun vernieuwende inzichten en vermogen extra taken op zich te nemen. Ook bedrijven zeggen te profiteren van hun frisse blik en enthousiasme. Lerarenopleidingen noemen Eerst de Klassers het neusje van de zalm binnen hun opleidingen.

Hoe ziet de wereld er over vijf jaar uit? En het onderwijs? Iedereen mag dromen. Ik droom ervan dat elke school in 2019 een Eerst de Klasser in huis heeft. En dat de eerste alumnus als rector zelf de nieuwe generatie Eerst de Klassers in huis haalt. Ik zie u tegen die tijd graag weer om ons 10-jarige bestaan te vieren! •

Lieke Kwantes *werkt bij het Platform Bèta Techniek en is sinds 2009 als projectleider betrokken bij Eerst de Klas.*

In Nederland is een grote behoefte aan eerstegraadsdocenten. Goed opgeleide academici die een keuze maken voor het onderwijs. Om dat te bereiken, hebben overheid, bedrijfsleven en scholen de handen ineengeslagen. Ze wilden een aantrekkelijk en ambitieus traineeship in het leven roepen dat excellente academici motiveert om voor het onderwijs te kiezen, maar ook de deur openhoudt voor andere carrièremogelijkheden. Vanwege onze ervaring met onderwijs en bedrijfsleven werd het Platform Bèta Techniek benaderd om het programma te ontwikkelen. Het was het startschot voor Eerst de Klas en bleek de spijker op z'n kop te zijn.

Eerst de Klas biedt academici de mogelijkheid om naast het docentschap een lerarenopleiding en een leiderschapsprogramma bij bedrijven te volgen. Een van de grote winstpunten van het programma is dat het heeft bijgedragen aan de versoepeling van de toelatingseisen voor de lerarenopleidingen waardoor meer academici – van met name 'tekortvakken' – kunnen instromen in het onderwijs. Ook zijn we trots op het feit dat zo veel bedrijven bereid zijn om te investeren in de ontwikkeling van excellente docenten. Daar worden scholen en leerlingen beter van en dus is er indirect ook winst voor het Nederlandse bedrijfsleven.

Het is mooi om te zien dat we bij elke lichting een bijzondere groep afgestudeerden weten te bereiken. Intelligente, ambitieuze en sociaal vaardige jonge mensen die binnen het onderwijs vaak snel opwaartse bewegingen maken. Na een jaar zijn ze soms al mentor, sectievoorzitter of teamleider. Ook zorgen ze voor extra bewegingen in het hele onderwijsveld en initiëren ze waardevolle spin-offs, zoals De Hybride Docent [zie p. 32]. Het alumninetwerk is een hechte groep mensen die elkaar blijft ontmoeten. Sommigen kiezen ervoor om buiten het onderwijs aan de slag te gaan, maar dankzij het netwerk is het goed mogelijk dat ze ook weer terugkeren naar het onderwijs en de buitenwereld meenemen naar de klas. Dat komt de kwaliteit van het onderwijs alleen maar ten goede.

> "Het is mooi om te zien dat we bij elke lichting een bijzondere groep afgestudeerden weten te bereiken."

Dit programma had een pionierskarakter. Het is mooi om te zien hoe deelnemers het programma hebben omarmd, zich medeverantwoordelijk voelden voor de vormgeving en de opzet ervan. Dit zijn mensen die iets te bieden hebben. Daar hebben we heel veel plezier aan beleefd. •

Beatrice Boots *en* **Leonie Blom** *zijn de 'Founding Mothers' van Eerst de Klas.*

Beatrice *is directielid van het Platform Bèta Techniek. Destijds heeft zij de pilot Eerst de Klas samen met het bedrijfsleven en onderwijspartijen ontwikkeld en de eerste twee jaar leiding gegeven aan het projectteam van Eerst de Klas.*

Leonie *is als zelfstandige betrokken bij diverse programma's van het Platform Bèta Techniek. Zij heeft samen met Beatrice Eerst de Klas opgezet en was de allereerste projectleider.*

Eerst de Klas heeft me de mogelijkheid gegeven om het onderwijs én het bedrijfsleven te verkennen. Een leerzame en waardevolle ervaring. Het heeft m'n blik verruimd en me inspiratie gegeven. Het contact met collega-Eerst de Klassers heb ik als heel prettig ervaren. Van gedachten kunnen wisselen met mensen die tegen dezelfde dingen aanlopen, met wie je ervaringen kunt delen. Je leert veel over jezelf, van elkaar en over de denkpatronen van anderen. De persoonlijkheidstrainingen geven houvast als je voor de klas staat.

Het allereerste lesuur tijdens mijn Eerst de Klas-periode moest ik een zelfstudieuur begeleiden. Ik had er zin in en me voorgenomen deze leerlingen eens te demonstreren hoe zo'n les eruit moest zien. Bij binnenkomst in het klaslokaal zat de helft van de leerlingen omgekeerd, verdiept in laptops of was druk bezig met het luisteren naar muziek. Sommigen keken niet eens op toen ik binnenkwam. Op dat moment realiseerde ik me: dit is toch niet zo makkelijk als het lijkt. Een groep leerlingen heb je beter in de hand als je rustig blijft en helder bent over hoe een les eruit gaat zien.

"Eerst de Klas heeft de liefde voor onderwijs versterkt."

Enthousiasme voor je vak is essentieel. Laat leerlingen merken dat waar je mee bezig bent interessant en belangrijk is.

EDK 5jaar

"Als je ziet dat het kwartje valt, geeft dat heel veel voldoening."

Ik heb na Eerst de Klas heel bewust voor het onderwijs gekozen. Ik werk als wiskundedocent op het Stedelijk Gymnasium in Den Bosch. Het is mooi om leerlingen verder te helpen. Als je ziet dat ze vorderingen maken, dat het kwartje valt, geeft dat heel veel voldoening. Ik houd van de afwisseling. Geen les is hetzelfde en er komen elke week 200 gezichten voorbij. Het kost me geen enkele energie om les te geven. Een dag met 7 of 8 lessen vliegt voorbij.

Naast het docentschap ben ik mentor voor een vaste groep leerlingen, doe ik mee aan een meerpresteerdersproject voor leerlingen die een extra uitdaging nodig hebben en ben ik bezig met een cursus faalangstreductie. Ik wil me de komende jaren verder verdiepen in de niet-wiskundige kant van het docentschap. Misschien dat ik op de lange termijn nog eens een functie bij een ministerie of een beleidsfunctie binnen het onderwijs wil doen. Of een bijdrage leveren aan het schrijven van een lesmethode. Ik kan me nu niet voorstellen dat ik iets zal gaan doen dat geen raakvlak heeft met onderwijs. De ervaringen die ik heb opgedaan tijdens Eerst de Klas hebben de liefde voor onderwijs alleen maar versterkt. •

Jan van Haren (1986)
Alumnus, Tranche II, wiskunde

“Wij gaan niet voor gemiddeld. Eerst de Klas ook niet. Dat past dus bij goed elkaar.”

Op het Hyperion Lyceum gaan we niet voor gemiddeld. Hetzelfde geldt voor Eerst de Klas. Dat past dus bij goed elkaar. Ik zoek docenten die ervoor willen gaan. Die bereid zijn een stap extra te zetten. Dat doet iedereen hier namelijk. We gaan echt een tandje verder.

Er werken hier zes docenten die via Eerst de Klas zijn binnengekomen. Stuk voor stuk goede medewerkers, want ze zijn al door de screening van Eerst de Klas heengekomen. Voor hen is het ook fijn om op deze school aan de slag te gaan. De lat ligt weliswaar hoog, maar we zorgen tegelijkertijd voor een goede begeleiding. Er is veel onderlinge betrokkenheid in het team.

Bij docenten die via Eerst de Klas binnenkomen, zie ik de passie om zichzelf te ontwikkelen. Ze willen meer doen dan lesgeven, nakijken en surveilleren. Dat verwacht ik overigens van alle docenten die bij ons werken. We hebben een heel hecht team dat bereid is om met elkaar lessen te ontwerpen. Ze stellen zelf voor om verdiepings- en verbredingslessen te organiseren voor leerlingen. Daar zitten heel wat weekenden en vakantie-uren in.

Wij bieden docenten veel ruimte voor ontplooiing. Jonge, goed opgeleide mensen houden je als school bovendien scherp. En het feit dat ze kennismaken met het bedrijfsleven vind ik een enorm pluspunt. Natuurlijk bestaat er een kans dat ze op een dag zeggen: ‘Het bedrijfsleven lonkt. Ik stap op.’ Prima. Waarom niet? Heel gezond. Dat houd je toch niet tegen. Ze hebben dan in elk geval een mooie ervaring. En misschien kunnen ze vanuit het bedrijfsleven nog iets betekenen voor het onderwijs.

Of je doet het zoals Jorrit Blaas. Hij werkt drie dagen in de week voor het ministerie van OCW en twee dagen geeft hij bij ons op school economie aan vwo 3 en 4. Hij combineert

“Ik zoek docenten die ervoor willen gaan.”

die werkvelden echt voortreffelijk. Ambtenaren neemt hij mee naar school om te laten zien hoe beleid tot uitvoering wordt gebracht in de praktijk. En in Den Haag vertelt hij over zijn ervaringen op school. Hij laat die werelden voortdurend kennis met elkaar maken. Eerst de Klas ten voeten uit. •

Ilja Klink
Schoolleider Hyperion Lyceum, Amsterdam

Ik heb sterrenkunde gestudeerd en kwam na mijn studie terecht in de consultancy. Ik ontdekte echter al snel dat dit het niet was voor mij. Ik zat te vaak achter een laptop, adviseerde bedrijven van buitenaf en het werk stond helemaal los van mijn studie. Ik wilde terug naar m'n vak, naar de wetenschap. Een baan met meer interactie waar ik elke dag blij van word. Het onderwijs sprak me het meest aan. Ik wilde het vak van docent onder de knie krijgen en tegelijkertijd een brede scope behouden op de wereld eromheen.

> "Eerst de Klas schept een ideaal kader om me persoonlijk te ontwikkelen en een écht en authentiek vak te leren."

Eerst de Klas schept een ideaal kader om me persoonlijk te ontwikkelen, zowel binnen als buiten de klas, én een echt en authentiek vak te leren. Het leraarschap is een cruciaal ingrediënt van het onderwijs. Ik wil hier onderdeel van zijn en geloof dat een goede connectie tussen docenten en bedrijven een meerwaarde creëert voor onze toekomstige generaties.

Sinds twee maanden geef ik Science op het Hyperion Lyceum in Amsterdam. Het aantrekkelijke van Eerst de Klas is dat je meteen aan de slag kunt. Je combineert werken en leren, hebt meteen verantwoordelijkheid en neemt een sprong in het diepe. Je bent onderdeel van de school, maar krijgt ook de gelegenheid om uit te zoomen. Twee dagen in de week krijg ik de kans om met een bijzondere groep mensen ervaringen uit te wisselen. Elkaar te inspireren en stimuleren. Het is heel waardevol om te horen hoe het anderen vergaat. Wat de verschillen zijn, maar ook wat je allemaal met elkaar deelt.

Mijn moeder is biologiedocent. Van haar heb ik geleerd: 'Voor de klas krijg je elke dag een nieuwe kans'. Mijn hart ligt bij onderwijs. Ik wil bezig zijn met leren en toekomstige generaties iets meegeven. Daar krijg ik energie van. De komende jaren wil ik het leraarschap goed leren beheersen en de opbouw van het Hyperion Lyceum van dichtbij meemaken. Misschien dat ik op een dag iets in het schoolmanagement kan gaan doen of op een ministerie aan de slag zal gaan. De kans is groot dat ik het zal blijven combineren met een baan voor de klas. Daar word ik zó enthousiast van. •

Margriet van der Laan (1986)
Trainee, Tranche VI, natuurkunde

“Goed leraarschap gaat over je nieuwsgierigheid de ruimte geven.”

Na Eerst de Klas waren we allebei vastbesloten om in het onderwijs te blijven werken. Maar we wilden meer doen dan – oneerbiedig gezegd – onze lesjes afdraaien. Eerst de Klas had ons zoveel dingen laten zien om het onderwijs heen. Dat wilden we vasthouden. Het vormde de basis voor de oprichting van De Denkfiguren, een denktank die van betekenis wil zijn voor de praktijk. Vandaaruit wilden we op een filosofische manier nadenken over onderwijs en opgedane inzichten concreet maken.

Eerst de Klas is voor ons het vliegwiel geweest om binnen het onderwijs allerlei projecten op te starten en voortdurend bruggen te slaan naar werelden daaromheen. We willen docenten attent maken op nieuwe ontwikkelingen en hen laten nadenken hoe ze daarbij kunnen aanhaken. We hebben diverse initiatieven gelanceerd, zoals het fotoblog ‘Leraren van Nederland’ en ‘Curious Teachers’ – een platform om nieuwsgierige leraren in contact te brengen met de wereld van morgen. Daarnaast zijn we actief op evenementen als het Lerarencongres, HAVO-congres en VO-congres. Ook nemen we docenten mee langs jonge ondernemers om ze kennis te laten maken met nieuwe ontwikkelingen in het bedrijfsleven. We hebben aan den lijve ondervonden hoe waardevol dat is. Je moet een docent niet opsluiten in een klaslokaal.

We werken allebei in het onderwijs en hebben daarnaast heel veel contacten met bedrijven. Onze focus ligt bij jonge, creatieve ondernemers. Eigenzinnige lui die de wereld van morgen aan het bouwen zijn. Dat lijkt in het onderwijs vaak te ontbreken. We proberen onderwijsprojecten daarom direct te koppelen aan echte bedrijven en opdrachten. Laat leerlingen en studenten voor een echt bedrijf aan de slag gaan. We willen alles op het grensvlak van het onderwijs en ‘de rest van de wereld’ doen. De valkuil is immers dat je vast komt te zitten binnen een onderwijssysteem. Dat willen we voorkomen. Goed leraarschap gaat over je nieuwsgierigheid de ruimte geven.

Eerst de Klas is een club die vanaf het begin een impuls heeft willen geven aan onderwijs. Wij worden daar nog steeds door geïnspireerd en getriggerd. Onderwijs is ontzettend mooi en belangrijk. Het is dus hard nodig om daar energie in te stoppen. Jonge, hoogopgeleide mensen kunnen juist in het onderwijs voor impact zorgen. Wij hebben het programma ervaren als een inspirerend, motiverend en vooral spannend avontuur waarin we op allerlei vlakken zijn uitgedaagd. Het is heel bijzonder om met een twintigtal jonge, slimme mensen die allemaal een heel andere achtergrond hebben zo’n intensief traject te doorlopen. Je gaat niet gewoon even voor de klas staan of een projectje doen bij een bedrijf. Je wordt over de volle breedte uitgedaagd. Dat maakte het ontzettend intens en enerverend. •

Eke Rebergen *en* **Simon Verwer** *vormen samen* **De Denkfiguren**.

Eke, *Tranche I, studeerde Industrieel Ontwerp aan de TU in Delft. Hij behoort – net als Simon – tot de eerste lichting van Eerst de Klas en doceerde natuurkunde op het Cals College in Nieuwegein. Momenteel werkt hij als docent Communication and Multimedia Design bij de Avans Hogeschool in Den Bosch.*

Simon, *Tranche I, studeerde Wijsbegeerte van de Geestesweten-schappen & Europese Studies. Hij is uitgeroepen tot ScienceGuide Student van het Jaar. Op het Hyperion Lyceum in Amsterdam doceert hij Filosofie en Frans.*

“Eerst de Klassers geven de school iets extra’s. Ook qua uitstraling.”

Arnold Koot
Directeur Wolfert Tweetalig Rotterdam

Voor de klas staan leek me niks, maar gaandeweg ontdekte ik dat de commerciële wereld ook niet zo goed bij me paste. Ik wilde meer betekenen voor anderen, een maatschappelijke bijdrage leveren. Via Eerst de Klas kon ik de deur naar beide werelden openhouden. Enerzijds kennismaken met het onderwijs en me tegelijkertijd breder ontwikkelen.

Het programma heeft alleen al een ontzettend positief effect op het imago van het onderwijs. Wat je keuze na dit programma ook is, je zult het onderwijs daarna hoe dan ook een warm hart toedragen. Ook beïnvloedt het de opinie van de mensen in je omgeving. Mijn familie en vrienden hebben gezien hoe hard ik heb gewerkt tijdens het programma en wat lesgeven allemaal met zich meebrengt. Zo werkt het als een olievlek.

> "Ik ging van een negatieve naar een zeer positieve houding ten opzichte van het onderwijs."

Ik sta nog steeds voor de klas als docent Nederlands op het Coornhert Gymnasium in Gouda. Dat wat ik hier heb opgebouwd, wilde ik benutten en uitbouwen. In het begin vond ik het heel spannend om voor een groep leerlingen te staan. Je wordt in het diepe gegooid en ik heb vaak gedacht: waarom kies ik dit beroep? Maar in de klas ontdekte ik hoe leuk ik lesgeven vind. Je werkt zo intensief samen met pubers. Er is heel nauw contact. Nu ik me volledig focus op het onderwijs merk ik dat ik het onderwijs goed in de vingers krijg. Je leert echt een vak en het gaat me steeds makkelijker af.

Een belangrijke kracht van Eerst de Klas is de groep. Je maakt kennis met slimme, gedreven en gepassioneerde mensen die zichzelf graag blijven uitdagen en elkaar verder willen helpen. Ik zoek die uitdaging nog steeds. Ik doe mee aan het programma Teach & Learn [zie p. 50] en naast het lesgeven pak ik graag extra taken op. Ik begeleid zesdeklassers met hun profielwerkstuk en coördineer samen met een collega het Honours-programma. Zo blijf ik me ontwikkelen en leer ik op een andere manier naar onderwijs te kijken: minder naar prestaties, meer naar het leerproces. Het gaat om onderwijsvernieuwing. Die houdt je scherp.

> "Je maakt kennis met slimme, gedreven en gepassioneerde mensen die zichzelf graag blijven uitdagen en elkaar verder willen helpen."

Eerst de Klas is een absolute aanrader. In twee jaar tijd heb ik ontzettend veel geleerd en ging ik van een negatieve naar een zeer positieve houding ten opzichte van het onderwijs. Het is een unieke ervaring die ik de rest van m'n leven met me meeneem. •

Frederique van Breugel (1984)
Alumnus, Tranche IV, Nederlands

We werken mee aan Eerst de Klas omdat we de toegevoegde waarde zien van de brede wereld binnen het onderwijs. Het is een mooi en waardevol traject met intelligente en kritische deelnemers. Bovendien is het goed voor het onderwijs als er iemand voor de klas staat die breed georiënteerd is. Op termijn kunnen initiatieven als Eerst de Klas er wellicht aan bijdragen dat bedrijfsleven en onderwijs dichterbij elkaar komen. Dat juichen we toe en daar investeren we graag tijd in.

Als bankbedrijf vinden we het interessant om aan te haken bij de expertise van deze mensen. We laten hen graag zien op welke manier wij binnen de Rabobank omgaan met leren. Bij ons voert de lerende de regie over zijn leerproces. Hij is daarvoor zelf verantwoordelijk. De bank faciliteert hierbij. Wij stimuleren daarnaast dat collega's van elkaar leren. Dat impliceert ook dat je bereid bent om aan elkaar te leren. En we proberen leren en werk in de dagelijkse praktijk te combineren, het informele leren. Het is interessant om iemand vanuit het onderwijs – waar leren soms veel formeler moet – daarin mee te nemen en te kijken hoe we uit beide werelden elementen kunnen halen waar we allebei iets aan hebben. Op die manier proberen we een kruisbestuiving te laten ontstaan.

De Eerst de Klassers die ik heb begeleid, zijn binnen de Rabobank aan de slag gegaan met de vraag of we 'het informele leren' aantoonbaar moeten maken. Moet je kennis die medewerkers vaak onbewust tot zich nemen in de dagelijkse praktijk inzichtelijk maken door hen hier bijvoorbeeld op te toetsen? Het zijn interessante vraagstukken waarbij Eerst de Klassers inzichten opdoen die ook van pas kunnen komen in hun eigen onderwijspraktijk. Ze worden vaak strak gestuurd in hoe ze stof moeten overbrengen aan leerlingen – terwijl er verschillen zitten in hoe jongeren graag leren. Ik geloof dat de vrijere manier waarop we binnen de bank met leren omgaan elementen bevat die je kunt overnemen in het onderwijs. En ik heb ervaren dat de Eerst de Klassers dit waar mogelijk omarmen. Doceer niet alleen vanuit de boeken, maar neem eigen ervaringen mee en probeer die te vertalen naar leerdoelen. Sta stil bij andere mogelijkheden om de inzichten op te doen die je nodig hebt voor je examen of om de eindtermen te bereiken. Er zijn meerdere wegen die naar Rome leiden. •

> "Doceer niet alleen uit boeken – neem je eigen ervaringen mee."

Jan Arnoud Ruiter
Adviseur Learning & Development
Human Resources Rabobank Nederland

Mijn leven draait 24/7 om onderwijs. Ik ben er altijd mee bezig, zowel in mijn werk als daarbuiten. Na Eerst de Klas ben ik als Rijkstrainee aan de slag gegaan bij het ministerie van OCW. Ik heb een half jaar bij de Onderwijsinspectie gewerkt en een half jaar bij de Europese Commissie in Brussel. Nu werk ik bij de Directie Voortgezet Onderwijs van OCW in Den Haag. Die baan combineer ik met een functie als economiedocent op het Hyperion Lyceum in Amsterdam. Ik ben op school de enige economiedocent en mag het curriculum voor het derde tot en met het zesde jaar zelf vormgeven. Ontzettend leuk en uitdagend om te doen. Eerst de Klas heeft me absoluut een voorsprong gegeven op andere startende professionals. Het programma was vanaf dag één pressure cooker waarbij je veel leert door trial and error. Werken in het onderwijs is een achtbaan waarin moeilijke momenten plots worden opgeklaard door onverwachte, leuke voorvallen in de klas. Bijvoorbeeld toen twee dyslectische leerlingen tijdens de les een persoonlijke begroting moesten inleveren. Leerling 1: 'Sukkel, je hebt begrooting met twee o's geschreven.' Leerling 2: 'Ow, shit. Ach, dan weet-ie ten minste dat het van ons komt.' Op zulke momenten lig ik echt vijf minuten onder tafel van het lachen.

"Voor de klas staan, is recht in de spiegel kijken."

EDK 5jaar

"Eerst de Klas heeft me absoluut een voorsprong gegeven op andere startende professionals."

De workshops en masterclasses zijn echt van toegevoegde waarde. Ik heb veel geleerd over hoe je kennis kunt toepassen. Ik herken de dynamiek in gesprekken en heb m'n presentatieskills en sociale vaardigheden verbeterd. Voor het netwerken is dat erg nuttig. Eerst de Klas is er voor hen die een echte uitdaging durven en willen aangaan. Groter dan wanneer je direct het bedrijfsleven instapt. Voor de klas staan, is recht in de spiegel kijken. Je leert heel snel heel veel over jezelf.

Mijn combibaan bevalt me goed. De kennis die ik opdoe bij OCW kan ik uitstekend toepassen binnen de school. Andersom neem ik veel signalen en contacten mee van school naar OCW. Die synergie is erg goed. Ik wil dit graag nog drie jaar volhouden, dan is het curriculum op mijn school af. Dat wil ik meemaken. Ik hoop dat meer mensen de kans krijgen om twee banen te combineren. Binnen het onderwijs is daar veel behoefte aan, maar bedrijven staan doorgaans niet te springen. Ik hoop dat dit in de toekomst beter mogelijk zal worden. •

Jorrit Blaas (1988)
Alumnus, Tranche III, economie

Column

Eerst de Pubertijd...

De pubertijd valt zo tussen het tiende en het achttiende levensjaar. Bij mensen dan. Bij organisaties valt zij eerder, het vierde bedrijfsjaar is beducht. Erg masculiene bedrijven puberen gemiddeld wat later, met als perverse uitschieter het bankwezen dat wel spierballen heeft ontwikkeld maar nooit echt zindelijk is geworden…

Het gedrag van pubers volgt de veranderingen in de hersenen die nodig zijn voor de overstap van concreet naar abstract denken. Eerst de Klas puberde, als feminiene organisatie, netjes op tijd. Na twee jaar kindertijd in het teken van 'kijken of het werkt' leverde zij haar eerste alumni af. Een concreet resultaat waarop de organisatie mocht gaan reflecteren. Het project had bestaansrecht verworven en kon nu als kersverse puber op zoek naar een hoger abstract doel.

> "Kijk, daar heb je meneer bankwezen al!"

Ook de kenmerkende snelle groei en ontwikkeling van secundaire geslachtskenmerken werd goed zichtbaar. Een voorbeeld is mijn jaar, tranche V. Met een groepsgrootte van drie keer de normale omvang groeide er een goed geslachtsdeel aan de organisatie waar zij zich nog weinig raad mee wist. Onzeker werd de aandacht verdeeld tussen de drie groepen die door de toename waren ontstaan. In mijn beleving worstelde Eerst de Klas met zichzelf, kenmerkend waren de adolescente vragen; hoe zie ik eruit, wat doe ik met mijn nieuwe uiterlijk, wie ben ik?

Ondertussen volgden er wel steeds meer volwassen beslissingen, de vrijdag ging naar de maandag, de groepsgrootte ging terug naar normale omvang, de werkdruk in het begin werd teruggebracht. Het doel van het programma in plaats van haar eigen ego stond weer voorop.

Nu lijkt bovenstaande misschien kritisch, maar waar was uzelf geweest zonder pubertijd? Het is een prachtige periode van groei en ik hoop dat Eerst de Klas nog even door pubert. Want ondanks een verdwaald pukkeltje, is het zo langzamerhand toch een verdomd mooie vrouw aan het worden. Kijk, daar heb je meneer bankenwezen al! Niet op ingaan Eerst de Klas, hij is alleen geïnteresseerd vanwege je grote tranche V. •

Boy Vissers (1984)
Trainee, Tranche V, biologie

“Bied deze mensen vertrouwen en vrijheid en je investering verdient zich dubbel en dwars terug.”

We hadden een valse start met Eerst de Klas. De kandidaat die we aannamen, was na één week alweer vertrokken. Het ging fout. Ondanks dat ik nog steeds gecharmeerd was van de selectieprocedure die er werd gehanteerd voor kandidaten besloten we later dat jaar tijdens een algemene directievergadering dat we geen nieuwe Eerst de Klasser zouden aannemen. De investering is fors, we vonden het risico te groot. Enkele dagen later vroeg Lucien de Bruin – één dag in de week debattrainer bij ons op school – een gesprek aan. Hij vertelde dat hij het Eerst de Klas-programma ging doen en zocht een school waar hij aan de slag kon gaan. Als wij geen plek hadden, zou hij een andere school kiezen. Ik stond voor een dilemma: hij was een geweldenaar – die wilde ik niet kwijt!

We besloten het te doen. Sterker nog – we namen nog een Eerst de Klasser aan: Tineke Jansen. Ik heb er geen moment spijt van gehad. Het zijn briljante docenten. Ze geven de school iets extra’s. Ook qua uitstraling. Afgelopen jaar hebben we daarom nog een Eerst de Klasser aan boord gehaald: Mark Bosman. Een jongen met een fantastische achtergrond. Na het behalen van zijn bachelor natuurkunde heeft hij nog drie jaar natuurkunde gestudeerd aan een universiteit in China. Als ik met zulke mensen in aanraking kom, denk ik: zulke parels wil ik wel in mijn school hebben.

Ik ben een harde leermeester. Je staat als nieuweling direct voor de klas. Daar ontdek en leer je het meesterschap. Ik voel of mensen het in zich hebben. Je merkt het in hun omgang met leerlingen en collega’s, hoe ze uit hun ogen kijken. Je hoort het ook terug van de kinderen zelf. ‘Hij kan nog niet zo goed orde houden meneer, maar hij weet veel!’ Een van de eerste vragen die ik stel tijdens het sollicitatiegesprek is: ‘Wat voor docent wil je worden.’ Als een kandidaat antwoordt: ‘Een goede docent,’ zeg ik: ‘Nou, dan is het gesprek hiermee afgelopen, want ik wil alleen excellente docenten.’ Dan schrikken ze, maar mijn doel is om hen te triggeren. Wat is jouw insteek om het verschil te maken?

“Zulke parels wil ik wel in mijn school hebben.”

Ik ben zeer tevreden over de Eerst de Klassers die hier werken – het zijn stuk voor stuk toppers. Ze hebben een extra drive. Je moet ze dikwijls afremmen. Maar als je deze mensen vertrouwen en vrijheid geeft en hulp biedt waar nodig, is het een investering die je dubbel en dwars terugverdient. •

Arnold Koot
Directeur Wolfert Tweetalig Rotterdam

Dat ik voor de klas wil staan, weet ik al heel lang. Tijdens m'n studie klassieke talen aan de Vrije Universiteit in Amsterdam las ik in het universiteitsblad over Eerst de Klas. De combinatie van lesgeven en ervaring opdoen in het bedrijfsleven sprak me aan. Leuker dan de reguliere lerarenopleiding. Twee oudere studiegenoten die ook een traineeship via Eerst de Klas hadden gevolgd, waren bovendien erg enthousiast. Nadat ik een voorlichtingsbijeenkomst had bijgewoond, was ik om.

> "Het is belangrijk dat je in het onderwijs fris blijft en gevoed wordt vanuit de praktijk."

Ik zit nu in het tweede jaar en geef vier dagen in de week Grieks en Latijn op het Varendonck College in Asten, in het zuidoosten van Brabant. Daarnaast ben ik bezig met een opdracht bij Attero, een afvalverwerkingsbedrijf dat zoekt naar duurzame oplossingen voor afvalstromen. Ze halen onder andere plastic uit afval en recyclen dat tot een grondstof waarmee je op een duurzame manier nieuw plastic kunt produceren. Ik onderzoek nu samen met mede-Eerst de Klassers wat de mogelijkheden zijn en hoe Attero haar producten het best in de markt kan zetten.

Eerst de Klas heeft als leuke meerwaarde dat je bij bedrijven en belangrijke spelers in het onderwijsveld over de vloer komt. Tijdens de masterclasses in het eerste jaar zijn we onder andere op bezoek geweest bij Shell, Philips, het ministerie van OCW en Siemens. Bij het bezoek aan het ministerie ging de minister persoonlijk met ons in gesprek. Superleuk! We hebben het bijvoorbeeld gehad over het belang van goed opgeleide leraren en het belang van academici voor de klas. Ze was erg geïnteresseerd in de dingen die wij hebben aangedragen. Een heel bijzondere ervaring. Het geeft je opleiding echt iets extra's.

Zonder Eerst de Klas had ik niet de kans gehad om mijn baan als docent te combineren met een opdracht voor een bedrijf. Zeker als docent klassieke talen is dat geen vanzelfsprekende combinatie. Eerst de Klas opent deuren. Je komt op meer plaatsen. En dankzij het leiderschapsprogramma krijg je ook meer kansen op de school waar je aan het werk gaat. Ik ben al sectievoorzitter.

> "Als docent klassieke talen is het niet vanzelfsprekend om een opdracht voor een bedrijf uit te voeren."

Zowel in het onderwijs als in het bedrijfsleven moeten mensen de kans krijgen om beide werelden te combineren. Het is belangrijk dat je in het onderwijs fris blijft en gevoed wordt vanuit de praktijk, zodat je nieuwe ideeën kunt blijven aandragen. Je moet zien te voorkomen dat je vastroest. Onderwijs mag nooit saai worden. •

Eva van Driel (1991)
Trainee, Tranche V, klassieke talen

Na Eerst de Klas dachten we allebei: En nu? We vonden het leuk om les te geven, maar wilden dat niet fulltime doen. Juist de afwisseling waarmee we kennis hadden gemaakt, was aantrekkelijk. We hebben veel gesprekken gevoerd met mensen die we hebben leren kennen in onze Eerst de Klas-periode. Gaandeweg ontwikkelden we onze ideeën over hoe we het carrièreperspectief van de docent een impuls kunnen geven. Dat hebben we samengevat in De Hybride Docent – een vergezicht waarin het vanzelfsprekend moet zijn dat je als docent onderwijstaken kan combineren met werkzaamheden daarbuiten.

We zien De Hybride Docent als iets dat in ontwikkeling is. Een proces van bewustwording. We hebben veel aandacht in de media gehad en het idee gepresenteerd aan de minister. In Rotterdam hebben we inmiddels een kleine pilot gedraaid bij het Melanchton. Een kruisbestuiving tussen onderwijs en bedrijfsleven met mooie resultaten. Ons initiatief heeft een plek gekregen in de Lerarenagenda 2013-2020 en we onderhouden nauwe contacten met het ministerie van OCW. Momenteel zijn we in gesprek om ondersteuning te krijgen om de pilot op te schalen in Rotterdam, Amsterdam en Eindhoven.

Eerst de Klas is absoluut de drijvende kracht geweest voor onze huidige activiteiten. Op dit moment houden we ons vooral bezig met onderwijsopdrachten in opdracht van de VO-raad en Platform Bèta Techniek. Ook al staan we nu even niet voor de klas – in alles wat we doen is er een duidelijke link met het onderwijs. En we sluiten beiden niet uit dat we over één of twee jaar wel weer de combinatie maken met lesgeven. Wellicht zal niet iedereen die het Eerst de Klas-programma heeft gevolgd, kiezen voor een baan als docent. Maar wij geloven dat veruit de meeste Eerst de Klassers een band houden met het onderwijs – in welke vorm dan ook.

We kijken met veel plezier terug op onze Eerst de Klas-periode. Het is een sneltrein waarin je in hoog tempo ontwikkelingen doormaakt waar je normaalgesproken misschien wel vijf of tien jaar voor nodig hebt. Je leert jezelf heel goed kennen. Het resultaat is dat je van jezelf weet dat je op heel veel plaatsen waarde kunt toevoegen. Welke keuzes we de komende jaren ook zullen maken – er is een grote liefde ontstaan voor het onderwijs. Het dienen van de publieke zaak zal hoe dan ook belangrijk blijven. Daarbinnen willen we ons blijven ontwikkelen. •

> “We willen het carrièreperspectief van de docent een impuls geven.”

Kees van der Velden en **Marius Bilkes’** *wegen kruisten elkaar tijdens het Eerst de Klas-programma. Met de oprichting van De Hybride Docent willen ze stimuleren dat mensen in hun werk verschillende werelden gaan combineren – waarvan lesgeven er in elk geval één is.*

Kees, *Tranche II, studeerde Organisatiewetenschappen aan de Universiteit van Tilburg en International Development Studies aan de Universiteit van Amsterdam.*

Marius, *Tranche II, volgde een studie Bestuurskunde en een studie Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.*

Ik kom uit een onderwijsnest. Het trekt me. Tijdens m'n studie aan de WUR gaf ik al voorlichting aan aankomende studenten en had ik de ambitie om na m'n studie een baan te vinden met zowel onderwijs- als praktijkelementen. Via een mailing van de alumnivereniging werd ik op de hoogte gebracht van het Eerst de Klas-programma. Juist die dubbele focus op onderwijs en praktijk sprak me aan. Bovendien leek het me een veilige route om meer ervaring op te doen en mijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten.

"Het is een soort mini MBA."

Tijdens mijn traineeship bij Eerst de Klas heb ik scheikunde gegeven op het Arentheem College in Arnhem. Erg leuk en het ging me goed af. Zelfs zo gemakkelijk dat ik me ook zorgen maakte of een baan in het onderwijs me wel voldoende uitdaging zou blijven bieden. Kon een functie als docent mij op den duur genoeg ruimte bieden voor verdere ontplooiing? Die afweging viel uit in het voordeel van een loopbaan in het bedrijfsleven.

Ik werk op dit moment als waste water technologist bij de Shell Raffinaderij in Pernis. Ik ondervind nog steeds veel profijt van de ervaringen die ik bij Eerst de Klas heb opgedaan.
Als docent moet je goed kunnen 'levelen' met leerlingen als je complexe dingen wilt uitleggen. Datzelfde kom ik nu tegen als ik ingewikkelde vraagstukken moet kunnen uiteenzetten voor procesoperators. Ook de bijdrage die Eerst de Klas heeft geleverd aan mijn persoonlijke ontwikkeling vind ik waardevol. Dankzij het leiderschapsprogramma heb ik betere en meer gevarieerde referentiepunten voor situaties in mijn huidige werk. Daardoor kan ik me zelfverzekerder opstellen.

Een baan in het onderwijs? Dat zal niet zo snel gebeuren. Wel sta ik open voor 'hybride' vormen van werken voor onderwijs en bedrijfsleven. Denk aan 'twinning', waarbij onderwijs en bedrijfsleven ervaringen en praktijkelementen uitwisselen. Vanuit mijn huidige positie ben ik in mijn vrije tijd betrokken bij De Hybride Docent en help ik bij de verdere kwaliteitsontwikkeling van het onderwijs. Dat doe ik onder andere door een onderwijsmodule te ontwikkelen over energie-efficiëntie bij een raffinaderij. Ook heb ik meegedaan aan het opstellen van de Lerarenagenda.

"Dankzij het leiderschapsprogramma kan ik me zelfverzekerder opstellen in mijn huidige werk."

Ik kan deelname aan het programma Eerst de Klas van harte aanbevelen. Het is een unieke kans om gecombineerde ervaring op te doen. Ook omdat je de gelegenheid krijgt om kennis en ervaring uit te wisselen met Eerst de Klas-collega's. Het is een soort mini MBA. •

Cazimir ten Brink (1983)
Alumnus, Tranche I, scheikunde

“Wat je keuze na dit programma ook is, je zult het onderwijs daarna hoe dan ook een warm hart toedragen.”

Frederique van Breugel
Alumnus, Tranche IV

“Ik ben er ontzettend trots op dat een aantal Eerst de Klassers ervoor heeft gekozen om hun opdracht bij onze organisatie uit te voeren.”

Een masterclass verzorgen voor trainees van Eerst de Klas is inspirerend. Tijdens zo’n dag kunnen ze ruiken en proeven wat voor organisatie wij nou precies zijn. En voor ons is het een mooie kans om vooroordelen weg te nemen. Het beeld is toch dat we een grote, grijze en logge organisatie zijn die zich alleen maar bezighoudt met het verstrekken van uitkeringen. In werkelijkheid gebeurt er natuurlijk veel meer. Het gaat er een stuk levendiger en vrolijker aan toe dan men vaak denkt.

Ik heb het organiseren van de masterclass als heel leuk ervaren. Ineens staan er een stuk of veertig van die jonge mensen in je organisatie. Dan komt er een partij energie binnen. Heerlijk. Allemaal mensen die alles nog anders zien en anders willen. Ze willen uit de band springen. Denken in mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden. Hun enthousiasme op die dag is me nog het meest bijgebleven.

Je kunt zien dat Eerst de Klassers een duidelijke link hebben met het onderwijs. Bij alles wat ze tijdens de workshops en presentaties horen, proberen ze een verbinding te leggen met het klaslokaal. Als een deelnemer geschiedenis heeft gestudeerd en hij geeft nu maatschappijleer dan kun je het UWV als voorbeeld gebruiken om uit te leggen wat daar gebeurt en wat zo’n organisatie betekent voor de maatschappij. Het is mooi om die inzichten mee te nemen in de les en door te geven aan leerlingen. Het leggen van zulke verbanden is voor deze mensen heel natuurlijk. Daar hoor je ze voortdurend over.

Ik ben er ontzettend trots op dat een aantal Eerst de Klassers ervoor heeft gekozen om hun opdracht bij onze organisatie uit te voeren. Dan hebben we toch een goede indruk achtergelaten tijdens de masterclass. Ze gaan binnen het werkbedrijf van UWV onderzoeken of de kwaliteitseisen die we met elkaar hebben afgesproken ook worden gedragen binnen de organisatie en hoe ver we daarmee zijn. Leeft dat wel? Ik ben benieuwd wat daar uitkomt. Aan hun enthousiasme zal het in elk geval niet liggen. Deze jonge mensen zorgen voor een frisse wind in een organisatie. Dat kan het UWV best een beetje gebruiken. •

Els Koens
HRM Concern
UWV

“Er komt een partij energie binnen!”

Tijdens mijn studie aan de Universiteit Twente hoorde ik over het programma Eerst de Klas. Het sprak me meteen aan en leek me een mooie kans om te proeven van zowel het onderwijs als het bedrijfsleven. Zonder Eerst de Klas had ik waarschijnlijk niet gekozen voor de reguliere lerarenopleiding. Het programma heeft me over de streep getrokken om mijn lesbevoegdheid te gaan halen en te kijken of het onderwijs iets voor me zou zijn.

“Dankzij Eerst de Klas koos ik voor de lerarenopleiding.”

Ik had altijd een wat suf beeld van de lerarenopleiding en het docentschap. Dat is dankzij Eerst de Klas helemaal veranderd. Met name de groep mensen met wie ik dit heb gedaan, is zeer waardevol gebleken. Jonge, enthousiaste mensen vanuit verschillende studierichtingen. Deze ervaring heeft bovendien enorm bijgedragen aan mijn persoonlijke ontwikkeling. Ik merk dat Eerst de Klas ook steeds meer bekendheid krijgt. De deelnemers fungeren als ambassadeur van het onderwijs en kunnen hopelijk jonge mensen hier in mee trekken.

Na mijn traineeship bij Eerst de Klas heb ik gekozen voor het onderwijs. Ik werk nog steeds op Laar & Berg, te Laren, onderdeel van de Verenigde Scholen J.A. Alberdingk Thijm. Ik denk dat ik zowel in het onderwijs als in het bedrijfsleven mijn draai kan vinden. Het lesgeven bevalt me goed en ik heb een hechte groep collega’s. Maar wellicht maak ik nog eens een parttime uitstap naar het bedrijfsleven.

EDK 5jaar

“De bijdrage van Eerst de Klas aan het onderwijs zit vooral in het feit dat het gaat om bevlogen mensen die de kar willen trekken.”

Ik zie mijn mede-Eerst de Klassers nog regelmatig. Op die manier blijven we kennis uitwisselen. In de toekomst maakt dit ook uitwisseling tussen onderwijs en bedrijfsleven mogelijk. Niet alleen via alumni, maar ook door ingangen bij bedrijven die deelnemen aan Eerst de Klas. De bijdrage van Eerst de Klas aan het onderwijs zit vooral in het feit dat het gaat om bevlogen mensen die de kar willen trekken. De deelnemers zijn bereid iets extra’s doen. Ik wil ook meer doen dan alleen lesgeven. Zaken coördineren en organiseren. Samen met collega’s projecten oppakken. Ik zit nu in de medezeggenschapsraad, coördineer het vak rekenvaardigheid en begeleid leerlingen ‘met een rugzakje’. Ik vind het belangrijk dat jonge docenten betrokken zijn bij deze extra activiteiten en anderen enthousiasmeren. Het maakt mijn werk leuker. •

Freark van der Kooi (1987)
Alumnus, Tranche IV, natuurkunde

“Eerst de Klas is een turbulente periode waarin je hart voor het onderwijs groeit.”

Eerst de Klas heeft me veel zelfvertrouwen gegeven. Het is een turbulente periode waarin je hart voor het onderwijs groeit. Je leert nadenken over hoe onderwijs eruit moet zien en krijgt de kans om het van verschillende kanten te benaderen. Ik ben van mening dat er geen blauwdruk is voor goed onderwijs. In de kern gaat het erom dat je als docent de dingen met de juiste intenties doet. Er moet daarbij ruimte zijn om dingen te proberen, anders te doen. Je moet tijdens de les in het moment kunnen zijn en kunnen inspelen op wat zich aandient. Autonomie is belangrijk. Denk eens terug aan je schooltijd: de leukste leraren zijn de leraren die het anders deden. Die je verrasten. Dat betekent niet dat elke docent heel erg anders moet zijn of moet willen vernieuwen. Maar durf de vibe en de energie te voelen. Je moet je senang voelen op je school. Positieve energie halen uit je werk. Voelen dat wat je doet, klopt en dat je op de juiste plek bent.

Iemand die fantastisch kon lesgeven, was Laurens van der Graaff – een oud Eerst de Klasser van de vierde lichting die noodlottig omkwam bij de ramp met MH17. Ik leerde hem tijdens mijn traineeship kennen toen ik geschiedenis doceerde op het Geert Groote College in Amsterdam. Hij werkte daar als docent Nederlands. We werden goede vrienden. Laurens was een onderwijskundig natuurtalent. Al had hij maar één uur slaap gehad, dan nog hield-ie een hele groep pubers met gemak bij de les. Hij bezat een niet kapot te krijgen energie, een liefde voor het leven. Hij was de leukste leraar van de school en gaf iedereen het gevoel: wij hebben iets leuks samen. Als je dat lukt als docent, ben je goed.

Docent zijn is een intensieve job. Je hebt de voorbereiding, het werk erna. Er zijn ouderavonden, schoolfeesten, mentorschappen. Als je het goed wilt doen, kun je niet zomaar een deur achter je dichttrekken of een dagje op de automatische piloot doen. Op dit moment werk ik via het instituut Haags Studiepunt als locatieleider bij de naschoolse huiswerkbegeleiding op het Segbroek College in Den Haag. Kinderen komen na de lessen naar ons toe en krijgen intensieve begeleiding bij het maken van hun huiswerk. We zorgen voor een fijne en rustige plek en een gestructureerde werkomgeving. En we houden intensief contact met ouders, docenten en mentoren. Deze baan past op dit moment het beste bij mijn leven en het moederschap. Het onderwijs is leuk. Werken met kinderen is prachtig. Op die manier blijf je het kind in jezelf voeden. •

“De leukste leraren deden het anders, verrasten je.”

Emma Jane van Muijden (1982)
Alumnus, Tranche II, geschiedenis

We waren op zoek naar goede bètadocenten en wilden graag jonge mensen van buitenaf halen. Zo kwamen we in contact met Eerst de Klas. Het mooie van de kandidaten die via dit project bij ons binnenkomen, is dat ze tijdens hun studie hebben laten zien dat ze over meer beschikken dan de gemiddelde student. Ze tonen ambitie. Bovendien houden ze de optie open om voor een carrière in het bedrijfsleven te kiezen. Dat duidt op een brede blik. Dat vind ik aantrekkelijk. Als je een goede kandidaat treft, is dat echt een aanwinst voor de school.

De hoge werkdruk van Eerst de Klas-docenten is voor ons een aandachtspunt. Ze krijgen veel op hun bordje. Dat maken we ook bespreekbaar en er is intensieve begeleiding. Je wilt voorkomen dat iemand kopje onder gaat. Tegelijkertijd moet je ervoor waken dat je iemand gaat pamperen. We halen niet de standaard docent binnen. Dit zijn high potentials. Daar investeren we in en daar verwacht je dus ook meer van. Dat betekent dat een docent ook op z'n tanden moet kunnen bijten en doorzetten. Dat maakt je sterker. Als dat lukt, weet ik ook dat iemand toegevoegde waarde heeft. Uiteindelijk willen we deze mensen een voortrekkersrol geven binnen de school. Ik zie graag dat ze zich profileren.

> "Dit zijn mensen die we uiteindelijk een voortrekkersrol willen geven binnen de school."

"Bij ons staat iedereen in de leerstand: de leerling én de docent."

We hebben inmiddels een jaar of vijf elk schooljaar iemand van Eerst de Klas aan boord. Ik ben zeer enthousiast over de huidige Eerst de Klas-docent, Bob Groeneveld. Hij komt van de TU in Delft en staat voor het tweede jaar voor de klas op het technasium. Hij is nu al een meerwaarde voor de sectie. Recent is een project dat hij samen met vijf mede-Eerst de Klassers vanuit de TU/e School of Education uitvoert, genomineerd voor de Onderwijs Toptalentprijs. Daaraan meedoen getuigt van ambitie. Dat vind ik leuk. We zijn ook bezig met een pilot om een tweetalig programma te ontwikkelen voor het technasium. Bob opperde meteen het idee om een internationaal project te doen met een organisatie waar hij als vrijwilliger heeft gewerkt in Indonesië. Lekker out-of-the box denken. Dat zijn mooie initiatieven. Dit zijn precies de mensen die we graag binnenhalen. •

Jeroen Kwaaitaal
Schoolleider Cals College Nieuwegein

“Eerst de Klassers denken in mogelijkheden in plaats van in onmogelijkheden.”

Els Koens
HRM Concern
UWV

“Ik wil leerlingen ‘de wil om te leren’ meegeven.”

Ik heb bedrijfskunde gestudeerd en ben dus opgeleid voor het bedrijfsleven. Na mijn studie kwam ik terecht bij een grote bank. Ik zat er niet op mijn plek. Binnen de kortste keren ebde mijn motivatie volledig weg. Ik was bezig met dingen die er niet toe deden, die niet noodzakelijk waren. Bij een klein consultancykantoor ging ik vervolgens aan de slag als adviseur. Ik had meer vrijheid en het werk was gevarieerder, maar ik had nog steeds het gevoel dat ik iets deed wat maatschappelijk weinig meerwaarde heeft. Toen kwam Eerst de Klas voorbij. Ik wist: deze kans moet ik grijpen.

Ik sta nu zes weken voor de klas en geef Economie en Management & Organisatie. Het is uitdagend, inspirerend en… afmattend. Het gaat met vallen en opstaan. Maar het interactieve karakter is prachtig. Elke les is anders, elke dag is anders. Het is kleurrijk. Je weet nooit wat je kunt verwachten. Leerlingen een vak bijbrengen is mooi, maar ik wil ze vooral ‘de wil om te leren’ meegeven. Ik laat ze nadenken over hun droom. Wat willen ze bereiken? Als ze dat ontdekken, ontstaat er enthousiasme.

De meerwaarde van Eerst de Klas zit voor mij in de diversiteit. Op maandag ben ik aan het leren. Op dinsdag tot donderdag leer ik door ervaring op te doen in het onderwijs en mijn kennis te delen met leerlingen. En op vrijdag leer ik door ervaringen te delen. Je leert dus op allerlei vlakken. Je gaat van theorie naar praktijk naar evaluatie en reflectie. Dat motiveert. Bovendien geeft het je het gevoel dat je er niet alleen voor staat. Je vindt heel veel herkenning bij elkaar.

Ik kijk uit naar de masterclasses. De kennismaking met bedrijven sluit goed aan bij mijn studie bedrijfskunde. Het lijkt me mooi om werelden straks samen te kunnen brengen. Het bedrijfsleven te betrekken bij het onderwijs. Ik zou dat heel graag doen. Laat een bankier maar aan leerlingen uitleggen hoe dat nou werkt met het belastingstelsel of de verschillende hypotheekvormen. Andersom lijkt het me leuk om na te denken hoe leerlingen aan de slag kunnen gaan voor het bedrijfsleven. Misschien kunnen ze een marketingplan opstellen voor een bedrijfje. We moeten zoeken naar vormen die voor beide werelden aantrekkelijk zijn. •

“Je vindt heel veel herkenning bij elkaar, je hebt het gevoel dat je er niet alleen voor staat.”

Sandor van den Bogaard (1987)
Trainee, Tranche VI, Management & Organisatie

“Wij helpen docenten een verandering teweeg te brengen.”

Teach & Learn versterkt scholen in hun ontwikkeling naar meer professionele lerende organisaties die in staat zijn zichzelf continu te verbeteren. Het leernetwerk Teach & Learn is een traject dat ambitieuze docenten in het voorgezet onderwijs stimuleert in het teweegbrengen van een verandering binnen hun school. Het is onderdeel van het landelijke onderwijsprogramma School aan Zet. Eerst de Klas alumni Dionne Zeldenrijk en Laura Vugts zijn er – elk op hun eigen manier – bij betrokken.

Na het Eerst de Klas-programma ben ik bij Platform Bètatechniek gaan werken voor het programma School aan Zet. Ik ben als projectleider verantwoordelijk voor het voortgezet onderwijsprogramma. Het is spannend en leuk om de verbinding te kunnen maken tussen landelijk beleid en de dagelijkse gang van zaken op scholen. Schoolleiders kozen in 2012 vaak om met het thema ‘opbrengstgericht werken’ aan de slag te gaan. School aan Zet gelooft erin dat dat begint bij de docent en zijn of haar vakmanschap. Samen met een aantal anderen heb ik daarom in 2013 het initiatief genomen het leernetwerk Teach & Learn op te zetten – een programma waarbij we als ‘kritische vriend’ docenten helpen om met succes een verandering binnen hun school teweeg te brengen. Net als bij Eerst de Klas zit er een sterk netwerkcomponent in het traject. Ambitieuze docenten, met verschillende achtergronden en van verschillende scholen, wisselen op gezette tijden ervaringen met elkaar uit. Wij bieden nieuwe kennis, inspiratie, faciliteren de onderlinge verbinding en zorgen voor momenten van reflectie. •

Dionne Zeldenrijk (1985)
Alumnus, Tranche II, maatschappijleer

Ik ben docent Nederlands op het Kennemer Lyceum in Overveen. Binnen onze school ben ik samen met een collega bezig met een interventie: wij willen leerlingen meer inzicht geven in hun leerproces. In welke onderdelen zijn ze goed en in welke niet? Als ze dat weten, kunnen ze zelf bepalen wat hun vervolgstap is en meer zelfstandigheid ontwikkelen. Soms doet een leerling het bijvoorbeeld prima op reproductieniveau, maar veel minder op toepassingsniveau. We willen dat zo goed mogelijk in kaart brengen. Het is bovendien nuttige informatie voor de rapportvergaderingen en omdat je een leerling op basis daarvan beter kunt begeleiden.

Vanuit School aan Zet krijgen we een jaar lang persoonlijke begeleiding bij het doorvoeren van onze interventie. Er worden tevens diverse landelijke en regionale bijeenkomsten georganiseerd met workshops en lezingen en momenten waarop je met docenten van andere scholen in gesprek gaat en ervaringen uitwisselt. Het programma biedt me de gelegenheid om af en toe uit de waan van de dag te stappen en in een inspirerende omgeving vernieuwende ideeën op te doen. Je kijkt naar elkaars interventieplan en geeft daar feedback op. Ons plan is inmiddels concreet en de schoolleiding – die er nauw bij betrokken is – is enthousiast. We zijn klaar voor de volgende stap. •

Laura Vugts (1985)
Alumnus, Tranche IV, Nederlands

“Qua ontwikkeling maak je een supersteile leercurve door.”

Ik kom uit een onderwijsfamilie en Eerst de Klas was een mooie test om uit te vinden of ik ook een carrière in het onderwijs wilde. De diversiteit van het programma sprak me aan. En ook het feit dat ik mijn eerstegraadsbevoegdheid kon halen terwijl ik al aan de slag was als docent. Ik merkte dat ik het leuk vind om jongeren te helpen met hun ontwikkeling, hen mee te nemen in het leerproces, de interactie. Ik haal daar veel energie en voldoening uit. Maar vakinhoudelijk was ik bang in een herhalingsmodus terecht te komen.

Met een eerstegraadsbevoegdheid op zak en een niet-willen-missen-ervaring rijker ben ik het bedrijfsleven ingestapt. Ik ben bij ORMIT, één van de topwerkgevers voor hoogopgeleid Nederland, aan de slag gegaan, waar persoonlijke ontwikkeling en leiderschap ook belangrijk worden gevonden. Ik profiteer nog steeds van de toegevoegde waarde van Eerst de Klas.

Het programma vraagt veel van je qua uren en de vaardigheid om alle ballen in de lucht te houden. Je leert hard te werken en snel veel verantwoordelijkheid te dragen. Ik kreeg op het Joke Smit College in Amsterdam direct de examenklassen. Ook de ‘Sylvia-weekenden’ (persoonlijke ontwikkeling en leiderschap) waren emotioneel zwaar, maar je leert veel over hoe je in elkaar zit. Ook verbaal groei je. Ik weet beter hoe ik dingen kan overbrengen, mensen kan meenemen en hen kan motiveren in hun werk. Ook kan ik duidelijker mijn grenzen aangeven.

Eerst de Klas is een mooi programma en biedt deelnemers qua ontwikkeling een supersteile leercurve. Het opent heel veel deuren. In twee jaar tijd krijg je een heel breed beeld van zowel het onderwijs als het bedrijfsleven. Je ervaart echt hoe het is om voor de klas te staan en ook om in het bedrijfsleven

te werken. Ik heb er bovendien een leuke en zeer diverse vriendengroep aan overgehouden. Je leert omgaan met mensen die anders zijn dan jij – iets dat je ook in de klas en op school hebt. Ik sluit niet uit dat ik nog wel eens terugkeer naar het klaslokaal. Onderwijs is gewoon ontzettend boeiend! •

“Ik profiteer nog steeds van Eerst de Klas.”

Louwrens Nederlof (1984)
Alumnus, Tranche II, Management & Organisatie

“Ik leer naar onderwijs kijken zonder de kaders van school.”

Mijn eigen middelbareschooltijd was niet bijzonder. Ik heb dan ook lang geroepen dat ik nooit iets in het onderwijs zou gaan doen. Een uitwisselingsproject in de VS deed me van gedachten veranderen. School was daar een community en docenten waren coaches met wie je echt een band opbouwt. Zo kon het dus ook. Het prikkelde me om de andere kant van het onderwijs te ontdekken. Na mijn master Engelse les heb ik een master Taal en Communicatiecoaching gedaan. Ik merkte dat ik het begeleiden van mensen heel erg leuk vind. Misschien moest ik hier toch iets mee doen. Eerst de Klas leek me een geweldige kans om dit te ontdekken.

Dit is mijn tweede jaar voor de klas. Ik geef Engels op het Corlaer College in Nijkerk. Het Eerst de Klas-programma is intensief, de weken zijn lang, maar ik krijg er ongelooflijk veel positieve energie voor terug. Het is geweldig om dit te beleven met een groep mensen die dezelfde dingen doormaken. Met wie je ervaringen kunt uitwisselen, die je verhaal willen aanhoren en die je waardevolle tips geven als je er zelf even niet meer uitkomt. De groep is hecht. We vangen elkaar goed op en zijn bereid elkaar te helpen en te begeleiden. Ik vind de persoonlijkheidsweekenden heel bijzonder. Daarin stellen we onszelf vragen als: Waar wil ik naartoe? Wat zijn mijn barrières? Wat kan me helpen om verder te komen? En welke kansen zien anderen voor jou? Het zijn reflectiemomenten waarin je tot jezelf komt. Ik vind dat heel waardevol.

> “Dankzij Eerst de Klas kan ik masterclasses volgen en ervaring opdoen bij een aantal grote bedrijven.”

Ik ben afgestudeerd in Engelse letterkunde. Dat opent normaalgesproken niet direct deuren in het bedrijfsleven. Dankzij Eerst de Klas kan ik masterclasses volgen en ervaring opdoen bij een aantal grote bedrijven. Ik doe nu een project bij Shell. Daar ontwikkelen we onderwijsmateriaal over energieduurzaamheid voor leerlingen in de bovenbouw. Leuk en heel erg inspirerend. Je leert op een andere manier naar het onderwijs te kijken. Zonder de kaders die je op school hebt. Het geeft vrijheid en bevordert het creatieve proces. Op die manier met onderwijs bezig zijn, is fantastisch.

Onderwijs is mijn passie. Het zit in mijn hart. Het is een privilege dat we input krijgen van experts. Ik vind het belangrijk om verder te kijken dan het vak dat je geeft. Leerlingen hebben sturing, begeleiding en bovenal persoonlijke aandacht nodig. Onderwijs wordt beter als we meer aandacht hebben voor de vorming van leerlingen. •

Renate Moelands (1987)
Trainee, Tranche V, Engels

“De meerwaarde van Eerst de Klas zit in de diversiteit: je gaat van theorie naar praktijk naar evaluatie en reflectie.”

Sandor van den Bogaard
Trainee, Tranche VI

“Als Eerst de Klas niet was voorbijgekomen, had ik waarschijnlijk de stap gezet naar het bedrijfsleven.”

Ik ben opgegroeid in Botswana. Daar is onderwijs geen vanzelfsprekendheid. Mijn ouders zijn allebei leraar en ook ik heb een liefde en passie voor onderwijs. Ik vind het leuk om voor de klas te staan, maar ik wist dat ik ook andere dingen wilde doen. Na mijn studie scheikunde heb ik onder meer practica gegeven. Dit vond ik leuk, maar gaf mij onvoldoende duidelijkheid om me te committeren aan het onderwijs. Toen zag ik op Monsterboard een vacature van Eerst de Klas voorbijkomen. Het was mogelijk om ervaring op te doen in het onderwijs én tegelijkertijd te proeven aan het bedrijfsleven. Mijn keuze was gemaakt.

De kracht van het programma Eerst de Klas is dat je met een groep van net afgestudeerden in hetzelfde schuitje zit. Een heterogeen gezelschap van bijzondere mensen met verschillende achtergronden en persoonlijkheden. Het programma is een leuke mix van onderwijs en bedrijfsleven, waarbij de nadruk op onderwijs ligt.

Ik werk als scheikundedocent in het volwassenenonderwijs op het Joke Smit College in Amsterdam. Je krijgt te maken met leerlingen met zeer diverse achtergronden. Dat is een mooie uitdaging waar ik veel van leer. Maar ik had ook de ambitie om naast het onderwijsveld te werken. Daarom heb ik in opdracht van het College voor Examens tweeënhalf jaar gewerkt aan een project voor de vernieuwing van de exacte vakken op de havo en het vwo. Ook op het Joke Smit College combineer ik mijn functie als scheikundedocent nu met die van examensecretaris.

Of Eerst de Klas je een voorsprong geeft ten opzichte van reguliere startende docenten is moeilijk te bepalen. Vanwege de combinatie met het bedrijfsleven trekt het programma een ander type mens aan. Het is lastig om een vergelijking te maken met tweedegraads docenten, die in feite beter geschoold zijn in pedagogiek. Zij volgen een veel uitgebreider studietraject. Als startend docent ben je de eerste jaren vooral bezig met lesgeven – ongeacht de route die je hebt gevolgd. Pas na een aantal jaren kan je een onderwijsvisie ontwikkelen en je motivatie voor lesgeven meer realiseren. Dat zijn voor mij bredere, maatschappelijke doelen. Ik vind het volwassenenonderwijs schitterend. Leerlingen krijgen de kans om dat te bereiken wat ze willen – ongeacht wat ze hebben meegemaakt. •

“Het volwassenen-onderwijs is schitterend.”

Aart Gieske (1980)
Alumnus, Tranche I, scheikunde

“Eerst de Klas is voor alle betrokken partijen een waardevolle ervaring.”

We vinden het ontzettend leuk om deel uit te maken van het programma Eerst de Klas. De deelname is wat ons betreft tweeledig. We voelen als bedrijf enerzijds de maatschappelijke verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het onderwijs. Dat doen we door deelnemers kennis te laten maken met onze organisatie en hen projecten te laten uitvoeren binnen ons bedrijf. We hopen dat zij de ervaring die ze hier opdoen weer kunnen meenemen naar de klas. Het bedrijfsleven vraagt meer dan kennis van de theorie. Je moet leren functioneren binnen een team. Op school geldt voor leerlingen vaak de eigen prestatie, in het bedrijfsleven moet je kunnen samenwerken. Anderzijds profiteren we ook indirect van deze investering. Goed opgeleide docenten zorgen voor een betere kwaliteit van onderwijs. Dat komt de kennis van leerlingen ten goede.

“Eerst de Klassers zorgen voor een frisse blik.”

De Eerst de Klassers die binnen onze organisatie aan de slag gaan, zorgen voor een frisse blik. We bieden hen graag de mogelijkheid om kennis te maken met ons bedrijf en te onderzoeken hoe we dingen beter kunnen doen. Bijvoorbeeld als het gaat om ons programma ‘Jonge Vaklieden’, waarbinnen we jonge nieuwe medewerkers opleiden voor een onderhoudsfunctie in ons bedrijf. Een aantal Eerst de Klassers vormt op dit moment een projectteam en inventariseert aan de hand van interviews de cultuurverschillen tussen de diverse bedrijfsonderdelen. Op basis daarvan ontwikkelen ze een test die het makkelijker moet maken om te bepalen op welke werkplek binnen het bedrijf een jonge vakman het best tot zijn recht komt. Daarmee willen we de uitstroom beter managen en een betere match laten plaatsvinden tussen de Jonge Vaklieden en de werkplek. Met een test heb je een extra check om te bepalen of je de juiste keuzes maakt.

Wij zijn heel enthousiast over de bijdrage van Eerst de Klas-trainees. Slimme vogels die met andere ogen kijken naar de gang van zaken. Bovendien zijn ze doortastend. Ze doorgronden snel wat er binnen het bedrijf speelt. Je hoeft dingen maar een keer uit te leggen, ze pikken het direct op. Dat is super om te zien. En het spreekt hen aan om naast het onderwijs met iets anders bezig te zijn en samen te werken binnen een projectteam. Het is voor alle betrokken partijen een zeer waardevolle ervaring. •

Piet de Groen
Projectmanager Onderwijsprogramma ‘Jonge Vaklieden’
Tata Steel

“Als je graag met jongeren werkt, is Eerst de Klas een prachtig programma.”

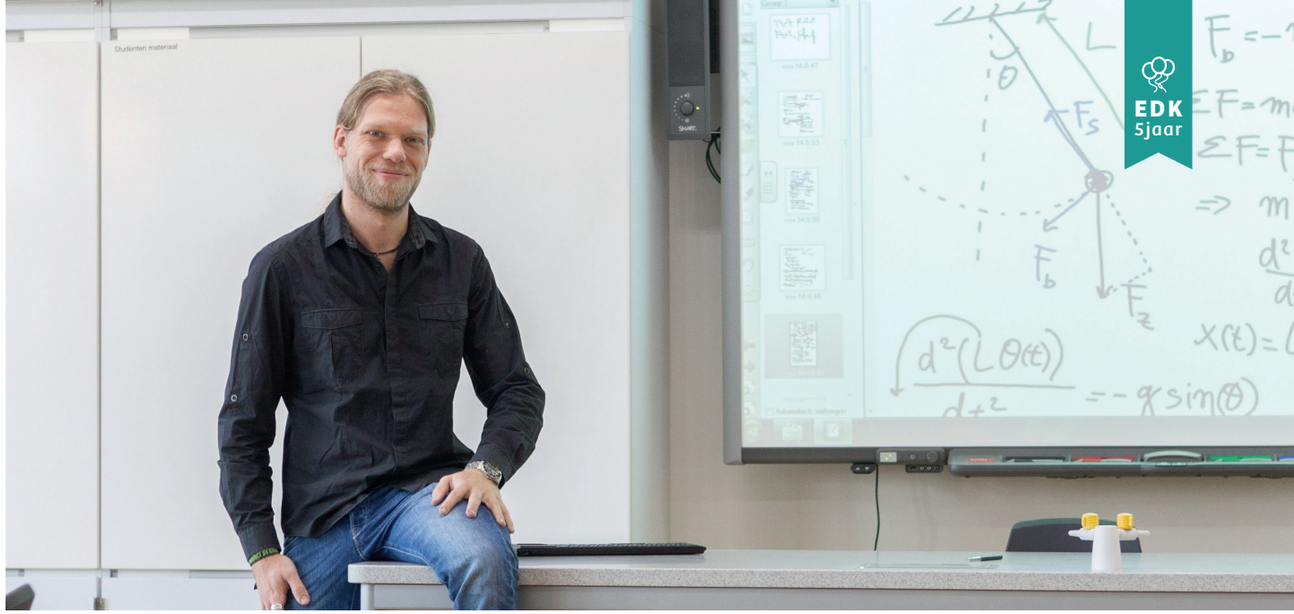

Ik geef nog steeds parttime natuurkunde op het RSG Lingecollege in Tiel. Daarnaast werk ik als natuurkundedocent en lerarenopleider op de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Ik wilde meer doen dan alleen lesgeven op een middelbare school. In de combinatie vind ik de uitdaging die ik nodig heb.

Eerst de Klas was een enorme achtbaan van ervaringen. Ik heb een veel bredere scope op het onderwijs gekregen dan ik van te voren had verwacht. Mede door Eerst de Klas ben ik bij veel instanties binnengekomen, zoals SLO en het Ministerie van OCW. Al die ervaringen hebben ervoor gezorgd dat ik heel breed inzetbaar ben. Ik kan overal aansluiten en iets meebrengen.

Lesgeven was een sprong in het diepe. Het is best spannend als op zo’n eerste dag 30 leerlingen jouw kant opkijken en denken: jij bent de leraar. Vakinhoudelijk zit een Eerst de Klasser wel goed, maar klassenmanagement, lesindeling, etc – dat is allemaal nieuw. Een voordeel van het programma is dat je als Eerst de Klasser bij tal van bedrijven binnenkomt en kunt zien wat voor mensen daar werken, in welke functie en wat hun achtergrond is. Dankzij het programma kan ik leerlingen veel beter duidelijk maken hoe zij opgedane kennis kunnen toepassen in de praktijk.

Naast mijn lestaken ben ik mentor van een vwo 5-klas. Ik heb de examenreis georganiseerd en neem veel extra taken op me, zoals de projectweek, het intervisieprogramma op school, het opnieuw inrichten van de beoordeling van profielwerkstukken en het jaarboek. Dat ik daarnaast op de HAN als natuurkundedocent en lerarenopleider werk, is vrij uitzonderlijk. Ik heb relatief weinig ervaring, maar dankzij mijn leeftijd vinden studenten het makkelijker om klassenproblemen met mij te bespreken. Ik denk dat ik op deze positie ben terechtgekomen dankzij de meerwaarde van Eerst de Klas. De brede kennis die ik heb opgedaan, compenseert het gebrek aan ervaring.

“Dankzij Eerst de Klas ben ik breed inzetbaar.”

Eerst de Klas is een prachtig programma als je graag met jongeren werkt, enthousiast bent over je vak en bereid bent om hard te werken. Je moet een liefde hebben voor het onderwijs en een bewuste keuze ervoor maken. Met name in het eerste jaar moet je meteen volle bak aan de slag. Dat is psychologisch en emotioneel best zwaar. Ik heb gelukkig heel veel gehad aan de steun van de andere trainees. •

Karel Kok (1984)
Alumnus, Tranche III, natuurkunde

“Je moet een docent niet opsluiten in een klaslokaal.”

De Denkfiguren
Opgericht door Eke Rebergen en Simon Verwer, beiden alumni uit Tranche I

Colofon

Dit jubileumboekje is een uitgave van Eerst de Klas.

Eerst de Klas is in 2009 gestart als gezamenlijk initiatief van onderwijsinstellingen, het bedrijfsleven en de overheid met als doel om meer en betere leraren in het voortgezet onderwijs te krijgen. Het is een intensief tweejarig traineeprogramma voor excellente, afgestudeerde academici. Eerst de Klas trainees geven drie à vier dagen per week les op een middelbare school, halen hun eerstegraads onderwijsbevoegdheid en volgen één dag per week een leiderschapsprogramma dat is vormgegeven door de meest toonaangevende organisaties in Nederland.

Meer informatie over Eerst de Klas op **www.eerstdeklas.nl**

Contactgegevens:

Postbus 556, 2501 CN Den Haag
Tel. 070 - 311 97 66
E-mail: info@eerstdeklas.nl

Coördinatie: Marle Smit
Teksten: GLAS Tekst & Communicatie
Fotografie: Masja Stolk Photography
Vormgeving: Stumedia.nl
Drukwerk: Opmeer Drukkerij bv

EERST DE klas

www.eerstdeklas.nl